

21. Пономарев Я. А. Фазы творчества и структурные уровни его организации / Я.А. Пономарев // Вопросы психологии. – 1982. – №2. – С. 5–10.
22. Пуанкаре А. Наука и гипотеза / А. Пуанкаре. – М., Либроком, 2012. – 240 с.
23. Ротенберг Вадим. Образ Я и поведение [Електронний ресурс] / Статьи и материалы. Вадим Ротенберг. – Режим доступа до сайту: http://rjews.net/v_rotenberg/book.htm#.UZJDtvmBVGQ.
24. Тихомиров О. К. Эвристическое программирование и психология творческого мышления // Проблемы научного творчества в современной психологии : статьи / О.К. Тихомиров. – М., 1971. – С. 265–307.
25. Тихомиров О. К. Творчество и алгоритмы // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ. Вып. 1 : статьи / О.К. Тихомиров. – М., 2002. – С. 398–403.
26. Тихомиров О. К. Творчество как неалгоритмический процесс / О.К. Тихомиров // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 2003. – № 2 . – С. 66–72.
27. Узнадзе Д. Н. Теория установки / Д.Н. Узнадзе. – М. : Институт практической психологии, 1997. – 448 с.
28. Энгельмейер П. К. Творческая личность и среда в области технических изобретений. – СПб: Образование, 1911. – 115 с.
29. Guilford, J.P. (). Transformation abilities or functions. Journal of Creative Behavior, 1983, – 75–83.
30. Sternberg S. Memory–scanning: Mental processes revealed by reaction–time experiments, «American Scientist», 1969, 57, p. 421–457.
31. Torrance E. P. Guiding creative talent – Englewood Cliffs. NY: Prentice-Hall, 1964.

Карпенко В. В. ТВОРЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ И ЕГО ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

В статье анализируются исследования, посвященные психологии творческого мышления с точки зрения его феноменологических, динамических, функционально-содержательных аспектов, определяется само понятие «творческое мышление», его личностно-психологические и процессуальные характеристики.

Ключевые слова: мышление: творческое, критическое, латеральное, системное; эвристика, стратегия, этапы и фазы мышления, интуиция, понимание.

Karpenko V. CREATIVE THINKING AND ITS PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

This article analyzes the research on the psychology of creative thinking in terms of its phenomenological, dynamic, functional and meaningful aspects, defined the concept of "creative thinking", his personal psychological and procedural characteristics.

Keywords: thinking: creative, critical, lateral, system, heuristics, strategies, stages and phases of thought, intuition, understanding.

УДК 159.130.123:331.546.378

Г. С. Кизим (м. Слов'янськ)

КОМПОНЕНТИ ДУХОВНОСТІ У ПРОФЕСІОГРАМІ ПРАКТИКУЮЧОГО ПСИХОЛОГА

У статті висвітлено актуальність і значущість розвитку духовності майбутніх психологів для їх повноцінної професійної реалізації. Проаналізовано представленість компонентів духовності в авторських підходах вітчизняних і зарубіжних вчених до визначення професіограми психологів з метою подальшої діагностики та розвитку цих компонентів.

Ключові слова: духовність, компоненти духовності, екзистенційний, гуманістичний, моральний, естетичний, пізнавальний компонент, професіограма психолога.

Постановка проблеми. Сьогодні вища освіта в Україні недостатньо виконує свою суспільну функцію передачі загальнолюдських цінностей наступним поколінням, функцію виховання та розвитку духовності. Це пов'язано із значними соціально-політичними проблемами нашого суспільства, руйнуванням старої ідеології, відсутністю єдиної оцінки дійсності, значними трансформаціями ідеалів і цінностей переважної частини населення нашої країни: на зміну колективізму, патріотизму, гостинності і толерантності зросли індивідуалізм, егоїзм, постійне прагнення до збагачення, байдуже та недоброзичливе ставлення до співгромадян, аморальність.

На думку Г. О. Балла, у визначенні цілей професійної освіти на перший план виходять ціннісно-сміслові орієнтири професійної діяльності, дедалі актуальнішою стає проблема духовності професіонала, її психологічний зміст та механізми становлення [1, с. 221]. Увага до духовної сторони професійної діяльності та професійної освіти знаходить вияв у розрізненні фахівців, які володіють методами, засобами, техніками своєї справи, і професіоналів, які володіють крім того цінностями, ідеалами і взагалі цілісною професійною культурою. В оволодінні будь-якою професією механізмом становлення духовності, на думку Г. О. Балла, постає процес осягнення сенсу своєї діяльності [1, с. 223].

Професія практикуючого психолога, як вказує А. М. Кузнецов, у світі професій справедливо віднесена до однієї із найбільш складних. Не кожна людина може осягнути її секрети і бути професіоналом у повному розумінні цього слова [7, с. 263-264]. Оскільки об'єктом вивчення психології постає людина, готуючи професіонала-психолога, недостатньо створювати у нього установку на творчий пошук і на постійний розвиток креативності як стрижневої характеристики свого інтелекту, спрямованого на отримання знань про психічний світ. Важливим є також формування в нього ставлення до людини як найвищої цінності. За таких умов більш глибоке проникнення в закони та механізми роботи внутрішнього світу людини буде визначатись високим моральним імперативом... Для справжнього професіонала – психолога духовний простір – це не метафора, а соціальна реальність його взаємовідносин зі своєю совістю. Це і є та системна властивість, яка повинна характеризувати професіонала – психолога [7, с. 265].

Мета статті – висвітлити актуальність і значущість розвитку духовності майбутніх психологів для їх повноцінної професійної реалізації, проаналізувати представленість компонентів духовності в авторських підходах вітчизняних і зарубіжних вчених до визначення професіограми психологів з метою подальшої діагностики та розвитку цих компонентів.

Виклад основного матеріалу. Проблеми духовності, духовного розвитку, духовних цінностей, духовного потенціалу широко представлені у роботах вітчизняних та зарубіжних філософів, психологів та педагогів (Р. Ассаджолі, В. Франкл, Г. Райх, А. Маслоу, Е. Фромм, Б. С. Братусь,

Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, В. П. Москалець, В. Д. Шадріков, М. В. Савчин, Е. О. Помиткін, Н. А. Некрасова, О. Я. Канапацький, І. М. Іллічова, О. М. Олексюк, О. І. Климишин, Ж. Маценко, О. І. Зеліченко та ін.) [3; 6; 8; 9; 11].

У ході аналізу представленості компонентів духовності у структурі професійно важливих якостей психолога ми будемо спиратися на узагальнені філософські та психолого-педагогічні підходи сучасної науки до визначення її складових.

Аналіз результатів наукових досліджень, представлений у наших попередніх публікаціях, дозволяє зробити висновок, що з психологічної точки зору *духовність можна визначити як сутнісну ознаку людської природи, що знаходить прояв у спрямованості на пізнання, самопізнання, самовдосконалення, гуманістичній, естетичній, моральній та екзистенційній спрямованості.*

Відповідно можна виокремити наступні складові духовності:

Генетичний компонент розкриває природну обумовленість духовного розвитку людини та є рушійною силою цього розвитку (В. Джеймс, Б. С. Братусь, М. В. Савчин, Е. О. Помиткін).

Пізнавальний компонент духовності полягає у прагненні до пізнання світу, оточуючої дійсності, інших людей та самопізнання, прагненні пізнати свій внутрішній світ та зрозуміти себе, що є підґрунтям для формування світогляду, ціннісних орієнтацій, ідеалів та необхідною умовою подальшого духовного розвитку (М. Й. Боришевський, Е. О. Помиткін, В. П. Москалець, О. І. Климишин, Ж. Маценко, В. Н. Шердаков).

Моральний компонент духовності характеризується засвоєними моральними цінностями, нормами та переконаннями, що реалізуються у повсякденному житті, встановленим діалогом із власною совістю та внутрішньою чесністю. У повсякденному житті моральний компонент проявляється такими особистісними рисами, як повага до інших людей, сумлінність, почуття обов'язку, сором, почуття провини, докори сумління, вміння вибачатися (В. Франкл, Н. А. Некрасова, О. І. Зеліченко, В. Д. Шадріков, М. Й. Боришевський, М. В. Савчин, В. П. Москалець, О. І. Климишин).

Екзистенційний компонент духовності проявляється домінуючою потребою у внутрішній діяльності з пошуку істини та сенсу в усьому, потребою зрозуміти сенс свого життя та людського життя взагалі, прагненням відкрити для себе закони людського буття та узгодити з ними своє особисте життя, зробити його більш гармонійним, формує мотивацію духовного розвитку. Розвиток екзистенційного компоненту духовності пов'язаний із формуванням світогляду, прагненням досягти мудрості та розвитком рефлексії, із пізнанням цінності й унікальності свого життя та життя кожної людини, з усвідомленням своєї свободи у виборі власної долі та відповідальності за зміст і якість свого життя, знаходженням його сенсу (Г. Райх, В. Франкл, Р. Ассаджолі, А. Маслоу, Е. Фромм, Н. А. Некрасова, І. М. Іллічова, М. Й. Боришевський, О. М. Олексюк, О. І. Климишин).

Гуманістичний компонент духовності передбачає здатність до децентрації, ставлення до іншої людини як до самоцінності, любов до людей, альт-

руїзм, доброзичливість, співчуття, піклування про інтереси інших людей, допомогу потребуючим, толерантність, поблажливість до помилок інших, вміння вибачати, вміння радіти успіхам інших людей (відсутність заздрості), безкорисливість (Р. Мей, Л. М. Собчик, В. Д. Шадріков, М. Й. Боришевський, Е. О. Помиткін, Ж. Маценко, О. І. Зеліченко).

Естетичний компонент духовності передбачає реалізацію у житті ідеалів краси, проявляється духовно-творчою активністю, спрямованою на перебудову світу за законами краси та гармонії. Ця активність може втілюватися у творах мистецтва, науковій діяльності та інших видах праці, стосунках з оточуючими та самим собою, приючи самовдосконаленню (М. Й. Боришевський, Е. О. Помиткін, О. І. Климишин, В. Н. Шердаков, Ж. Маценко).

Компонент саморозвитку та самовдосконалення полягає у свідомому прагненні до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації в напрямку духовного ідеалу, згідно з власним світоглядом та усвідомленим сенсом життя (Р. Мей, І. М. Іллічова, Н. А. Некрасова, Е. О. Помиткін, Ж. М. Юзвак).

Оцінюючи місце духовності у структурі професійно важливих якостей психолога, необхідно згадати існуючі погляди на проблему побудови професіограми психолога. На думку Р. В. Овчарової, у теорії і практиці на сьогодні відсутній єдиний еталонний профіль психолога, до кінця не визначені вимоги до його особистості і професійної діяльності, що суттєво перешкоджає вивченню особистісного і професіонального становлення практичного психолога та розробці конкретних програм оптимізації процесу адаптації молодого спеціаліста-психолога. Так, на думку Ю. В. Укке [10]. структуру професійно та особистісно важливих якостей психолога складають наступні: увага, прагнення зрозуміти позицію іншого; дружелюбність, товарицькість; здатність стати лідером; ввічливість, тактовність; вміння керуватися здоровим глуздом; життєрадісність; терплячість, завзятість; велике почуття відповідальності; здатність виконувати роботу, сповнену різноманітністю; ентузіазм у трудовій діяльності; ретельність дій, відкритість новому досвіду, ідеям, самостійність суджень; акуратність та послідовність у роботі, здатність до планування майбутнього, здібність до усних висловлювань, гарна пам'ять, здібність навчати інших, вміння піклуватися про хворих, вміння піклуватися про сторонніх.

На нашу думку, подібний підхід до опису професійно важливих якостей психолога важко назвати завершеним та досконалим. Залишається незрозумілим критерій вибору окремих якостей, але навіть у цьому підході можна простежити приховані вимоги до духовної сфери потенційного психолога. Як видно із психограми, такі характеристики, як прагнення зрозуміти позицію іншої людини, дружелюбність, товарицькість, ввічливість, тактовність, доброзичливість, альтруїзм, вміння піклуватися про хворих та сторонніх людей свідчать про необхідність сформованості у психолога гуманістичної складової духовності, а велике почуття відповідальності – екзистенційної складової.

Професійно важливі якості особистості психолога – консультанта розкриває у своїх роботах і Р. Кочюнас [14, с. 26-28]. Серед них він виділяє:

- *автентичність* (щирість та природність поведінки) та *відкритість власному досвіду* (усвідомленість своїх емоційних реакцій);
- *розвиток самопізнання*;
- *силу особистості та ідентичність* (усвідомлене ставлення до життя, себе, своїх цілей та можливостей, розвинуту волю та самоконтроль);
- *толерантність до невизначеності* передбачає впевненість у своїй інтуїції та адекватності почуттів, правильності прийнятих рішень;
- *прийняття особистої відповідальності*;
- *глибину стосунків з іншими* (оцінюючи погляди, почуття та особистісні якості клієнтів, психолог не повинен засуджувати та “навішувати ярликів”);
- *здатність ставити реалістичні цілі*, яка вимагає правильної оцінки своїх можливостей та усвідомлення їх меж у взаємодії з клієнтами;
- *об’єктивність* (ціннісна нейтральність, здатність не вносити у стосунки з клієнтом свою життєву філософію та ціннісну систему);
- *емпатію*, як одну з найважливіших рис психолога – професіонала.

У зазначених вище професійно – важливих якостях психолога також можна виокремити риси, що характеризують духовно розвинену особистість. А саме: сформованість гуманістичних цінностей (коректність, тактовність у стосунках, повага до особистості іншої людини), екзистенційну складову духовності (усвідомлене ставлення до життя, себе, своїх цілей, можливостей, розвиток відповідальності), активний саморозвиток, розвиток самопізнання.

Модель особистості психолога-практика, розроблена Н. В. Чепелевою та Н. І. Пов’якель, вміщує підструктури, які характеризують провідні особистісні властивості, домінуючий тип психологічної компетентності, характер професійних знань та інші специфічні особливості [5, с. 20-22]:

1. Мотиваційно-цільова підструктура, що передбачає сформовану мотиваційну сферу, позитивну мотивацію до майбутньої професії, професійне цілеутворення та діалогізм. Діалогізм автори розглядають як важливу особистісну якість, яка зумовлює ефективність роботи практичного психолога, як інтегральну характеристику особистості, що включає діалогічну інтенцію, орієнтацію на іншого як рівноправного суб’єкта спілкування, вміння встановлювати ефективні контакти з людьми, слухати іншого, наявність особистісної та професійної рефлексії, здатність вести професійний діалог.

2. Когнітивна підструктура, що розкриває сферу знань особистості (семантичне та особистісне знання, знання себе й інших); Я-концепцію фахівця; професійно-важливі якості і властивості пізнавальних процесів; когнітивну компетентність (тезаурус та здатність до розуміння; професійну рефлексію та професійний інтелект).

3. Операціонально-технологічна підструктура, яка передбачає сформовані процедурні знання та використання діяльнісних технологій і технік, наявність практичного інтелекту.

4. Комунікативно-рольова підструктура (комунікативні і соціально-когнітивні уміння, акторські, режисерські, організаційні та сугестивні якості). Базовими особистісними якості в цій підструктурі - професійна ідентифікація в аспекті прийняття провідних професійних ролей та соціальний інтелект.

5. Регулятивна підструктура, що забезпечує толерантність до фрустрацій, високу працездатність і саморегуляцію особистості, відсутність схильності до психологічного збудження та швидкого виснаження, а також професійну самореабілітацію.

У даній моделі особистості практичного психолога певні вимоги до духовної сфери особистості представлені переважно мотиваційно-цільовою підструктурою, розвиток якої передбачає наявність у психолога – практика таких рис, як орієнтація на іншого як рівноправного суб'єкта спілкування, вміння встановлювати ефективні контакти з людьми, наявність особистісної та професійної рефлексії.

Проблемі вивчення професійно важливих якостей психолога присвячено і роботи Т. М. Данилової. Найважливішими серед них вона виділяє: професійну компетентність; високий рівень рефлексії; толерантність; емпатійність; критичність мислення; відкритість; високий рівень морально-етичної відповідальності; внутрішню чесність; прагнення до самопізнання; високо-розвинуті інтелектуальні здібності [4, с. 42].

Як бачимо, в даному підході до виділення професійно важливих якостей психолога чітко простежуються структурні компоненти духовності, а саме: гуманістичний компонент представлений емпатійністю, відкритістю та толерантністю, моральний компонент – внутрішньою чесністю, моральний та екзистенційний компоненти – високим рівнем рефлексії та морально-етичної відповідальності, пізнавальний компонент представлений прагненням до самопізнання і критичністю мислення.

Н. В. Пророк вважає, що психолог-практик має відрізнитись яскраво вираженою мотивацією вдосконалення, самовдосконалення і професійного зростання, постійним розширенням спектра цілей та мотивів професійної діяльності, збагаченням “Я-концепції” [2, с. 38], що, безумовно, є ознаками духовного розвитку.

Однією із найважливіших складових у структурі особистості психолога-практика Н. В. Чепелева та В. Г. Панок вважають той особистісний сенс, життєві і світоглядні позиції, що зумовлюють вибір людиною цієї професії. Основним поняттям тут є життєвий шлях особистості, який накладає помітний відбиток на всю особистість людини – і не тільки на її смислові компоненти, а й на структуру, механізми психічної регуляції поведінки, розвиток здібностей та ін. [12, с. 29]. Ця точка зору підтверджує важливість розвитку екзистенційної складової духовності для ефективної професійної діяльності психолога.

Л. О. Кияшко виокремлює 4 групи професійно бажаних рис та якостей практичного психолога, серед яких найбільше відображення знайшов гуманістичний компонент духовності (щирість, уважність, чуйність, любов до дітей, доброзичливість, тактовність), моральний (чесність, порядність, щирість) та екзистенційний компоненти (відповідальність) [12, с. 34].

Згідно поглядів Н. В. Бачманової та Н. А. Стафуріної структура комплексу психологічних здібностей практичного психолога складається із 5 блоків. При цьому вимоги до духовної сфери особистості психолога пред-

ставлені здатністю до співпереживання, емпатії, доброти і поваги до людини (гуманістичний компонент) та здатністю до самоаналізу, рефлексії (пізнавальний та екзистенційний) [12, с. 35].

Серед наведених Т. Н. Щербаковою професійно значущих особистісних якостей психолога-практика значне місце посідають такі характеристики духовної сфери особистості, як відповідальність, емпатійність, альтруїстичність, духовна щедрість та високий рівень рефлексивних здібностей [12, с. 39]. Як ми бачимо, у цьому підході також представлені характеристики гуманістичної та екзистенційної складових духовності.

Цікавими є висновки Американської психологічної асоціації щодо бажаних характеристик кандидата на навчання за цим фахом, які наводить у своїй роботі К. Роджерс: неабиякі розумові здібності і розсудливість; оригінальність, винахідливість і різнобічність; невпинна і невтомна допитливість, самонавчання та самовдосконалення; інтерес до людини як до особистості, а не як до матеріалу для впливу; повага особистості іншої людини; розуміння своїх особистісних характеристик, почуття гумору; чутливість до складностей мотивації; терпимість, “відсутність зверхності”; здатність займати “терапевтичну” позицію, встановлювати гнучкі конструктивні стосунки з іншими людьми; наполегливість і методичність у роботі, здатність витримувати напруження; готовність прийняти на себе відповідальність; почуття такту і здатність до співробітництва; цільність натури, самоконтроль і врівноваженість; здатність розрізняти моральні цінності; широта культурного обрію – “освіченість”; глибокий інтерес до психології, особливо до її клінічних аспектів [12, с. 41-42]. У даному підході представлені компонент саморозвитку, самовдосконалення та пізнавальні, гуманістичні, моральні, екзистенційні складові духовності особистості майбутнього психолога.

У дослідженні Л. Г. Терлецької були отримані дані про “образ практичного психолога” очима студентів-психологів. Так, серед загальнолюдських рис перевагу надано духовності (90%), порядності (79%), далі відповідно чесності, інтелігентності, людяності, любові до людей та до дітей. Серед домінуючих рис характеру були відзначені: відповідальність, самоконтроль, любов до професії, доброзичливість, впевненість, терплячість, сміливість у відстоюванні своєї думки. Серед спеціальних рис та якостей – вміння співчувати (97%), комунікабельність, спостережливість, тактовність, коректність, вміння слухати, гнучкість мислення, вміння не навіювати собі чужі проблеми [12, с. 45-46]. Як ми бачимо, самі студенти майбутні психологи усвідомлюють величезне значення розвитку духовності та її окремих компонентів для ефективності їх професійної діяльності.

М. І. Жукова серед рис та якостей моделі успішного психолога-практика, що визначають ставлення до себе, виділяє самокритичність, вимогливість до себе, схильність до самовдосконалення; здатність бачити і виправляти власні помилки, особиста скромність [12, с. 52], які, безумовно, частково розкривають зміст компонентів саморозвитку, самовдосконалення і пізнавального компоненту духовності.

Н. Ф. Шевченко серед професійно-важливих якостей психолога визначає психологічну грамотність, психологічну компетентність, комунікативну компетентність, здатність до професійної адаптації, системне бачення галузі своєї професійної діяльності, творча (креативна) складова, дивергентність (гнучкість) та інтуїтивність, інтенціональність, спостережливність, здатність до емпатії, ціннісно-змістовний компонент особистості та рефлексія [12, с. 68].

Підхід Н. А. Сургунд до класифікації професійно важливих якостей практичного психолога виглядає наступним чином [12, с. 56-57]:

1) у сфері сформованості інтересів, етичних і світоглядних позицій: гуманістичну спрямованість на людину; альтруїзм, наявність стійкої системи цінностей, особистісний сенс, життєві і світоглядні позиції, орієнтовані на духовність і альтруїзм; безоцінне відношення до клієнта і розвинуту емпатію, щирість, чутливість, сензитивність, домінування соціальної ергічності і соціальної пластичності; порядність (в розумінні моральності та людяності), соціальна зрілість, стресостійкість, терпимість та послідовність у своїх діях та думках, наполегливість, соціальна чутливість, гнучкість;

2) у сфері міжособистісної взаємодії: дипломатичність, толерантність, достатній рівень комунікативних здібностей і уміння слухати; відповідальність, рішучість, впевненість у своїх силах, енергійність і доброзичливість, стриманість і емоційна стійкість, адаптивність, здатність до рефлексії, ввічливість, тактовність, коректність, життєрадісність, відкритість до чужих ідей, точок зору, здатність до лідерства, помірне домінування;

3) в інтелектуальній сфері: високі загальні розумові здібності, достатньо високий рівень інтелекту, достатній рівень логічного мислення; гнучкість, пластичність та динамічність мислення, вміння виділяти суттєве та узагальнювати, прогнозувати, здатність мислити самостійно, аналітично; високі показники уваги та пам'яті, спостережливність, здоровий глузд, достатньо виражена соціальна складова інтелекту та фасилітивність, багатий лексичний запас, почуття гумору;

4) стосовно особистості психолога-практика: гармонійність рис особистості, оптимізм, енергійність, висока працездатність, велика внутрішня дисципліна, емоційна витривалість, самоконтроль та саморегуляція, психічна стабільність, врівноваженість, конгруентність, внутрішня згода та впорядкованість, фрустраційна толерантність, ентузіазм, старанність, відповідальність у роботі, вміння і бажання піклуватися про інших людей, чесність, інтелігентність;

5) по відношенню до себе: сталість і адекватність самооцінки і самосприймання, значна сила "Я", та здатність до компенсації недоліків і слабких сторін, розвинене почуття власної гідності та віра в свої можливості, здатність до самовдосконалення, самокритичність, високий рівень самопізнання. Останній показник є дуже важливим, бо саме завдяки самопізнанню людина стає здатною до справжнього духовного розвитку.

В цілому, як ми бачимо, у даній класифікації професійно важливих якостей психолога знайшли своє відображення майже усі структурні складові

духовності, включаючи й екзистенційний компонент, представлений відповідальністю у роботі та міжособистісній взаємодії, здатністю до рефлексії та наявністю особистісного сенсу, життєвих і світоглядних позицій, орієнтованих на духовність та альтруїзм.

Як бачимо з аналізу підходів до визначення професійно важливих якостей практикуючих психологів, в кожному з них знайшли відображення певні складові духовності особистості. Вони посідають суттєве місце серед професійно важливих якостей психолога-практика та вимагають розвитку як під час фахової підготовки студентів на психологічних факультетах, так і у подальшій професійній діяльності.

Висновки. Найбільше уваги вчених-дослідників у професіограмах психолога приділено пізнавальному, моральному, екзистенційному та гуманістичному компонентам духовності.

Суттєве місце у професіограмах психолога посідає також компонент саморозвитку та самовдосконалення, бо професія практикуючого психолога є творчою, часто непередбачуваною та вимагає постійного професійного та особистісного вдосконалення.

Особливого значення набуває духовний розвиток майбутніх психологів, які будуть працювати в освітніх установах та з обдарованими дітьми, бо сприяти повноцінній життєтворчості підростаючого покоління може лише духовно розвинена особистість, яка діє в житті за законами Істини, Добра та Краси.

Розвиток окремих компонентів духовності майбутніх психологів вже знайшов відображення у дослідженнях вчених. Нами розроблено формуючу програму з розвитку екзистенційної складової духовності та триває її реалізація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. Духовність професіонала і педагогічне сприяння її становленню: орієнтири психологічного аналізу / Георгій Балл // Професійна освіта: педагогіка і психологія. [українсько-польський щорічник]. – Київ – Ченстохова, 2000. – С. 217-229.
2. Бондаренко І. І. Психологічні умови ефективної психологічної адаптації психологів-початківців : дис. ... канд. психол. наук / І. І. Бондаренко. – К., 2004. – С. 48-49.
3. Борішевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості – громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 144-150.
4. Данилова Т. Н. Опросник діагностики типа направленности личности практического психолога / Т. Н. Данилова // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 8. – С. 41-44.
5. Долінська Ю. Г. Самоактуалізація особистості майбутнього психолога у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Долінська Юлія Георгіївна. – Київ, 2000. – 200 с.
6. Ильичёва И. М. Психология духовности: дис. ... док. психол. наук. – СПб., 2003. – 450 с.
7. Кузнецов А. М. Практичний психолог у вимірах професійної діяльності / А.М.Кузнецов // Педагогічний процес: теорія і практика: [зб. наук. праць / гол. ред. С. Сисоева]. – 2007. – № 3. – С. 263-269.

8. *Маценко Ж.* Духовність як феномен психології // Психологія внутрішнього світу. – Київ, 2003. – С. 11-13.
9. *Некрасова Н. А.* Феномен духовності: бытие и ценность : дис. ... доктора филос. наук. – Иваново, 2002. – С. 13-14, 254-257.
10. *Овчарова Р. В.* Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ “Сфера”, 2000. – 448 с.
11. *Помиткін Е. О.* Психологія духовного розвитку особистості : монографія. – К. : Наш час, 2005. – С. 100-101, С. 117-123.
12. *Сургунд Н. А.* Психодіагностика професійної придатності майбутнього практичного психолога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Сургунд Н. А. – К., 2004. – 214 с.
13. *Шевченко Н. Ф.* Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / Шевченко Наталія Федорівна. – К., 2005. – 382 с.
14. *Шульга В. В.* Психологические особенности профессионально важных качеств личности практического психолога с разным стажем работы : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Шульга Валентина Васильевна. – Одесса, 2007. – 210 с.

Кизим А. С. КОМПОНЕНТЫ ДУХОВНОСТИ В ПРОФЕССИОГРАММЕ ПРАКТИКУЮЩЕГО ПСИХОЛОГА

В статье раскрыта актуальность и значимость развития духовности будущих психологов для их полноценной профессиональной реализации. Осуществлен анализ представленности компонентов духовности в авторских подходах отечественных и зарубежных ученых к определению профессиограммы психологов с целью дальнейшей диагностики и развития этих компонентов.

Ключевые слова: *духовность, компоненты духовности, гуманистический, экзистенциальный, нравственный, эстетический, познавательный компонент, профессиограмма психолога.*

Kizim A. S. COMPONENTS OF SPIRITUALITY IN THE PSYCHOLOGIST' PSYCHOGRAM

The actuality and importance of the development of spirituality in the future psychologists for their professional realization of full value is considered in the article. The analysis of the representativeness of the spiritual components in the authoritative approaches in the works of the home and foreign scientists to the definition of the psychologists' psychograms with the aim of the further diagnostics and development of these components was realized.

Keywords: *spirituality, components of spirituality, humanistic, existential, moral, aesthetic, cognitive, component, psychologist' psychogram.*